

behövde en ny nationell identitet och att Nils Holgersson fick funktionen som ett slags idealbild av nationen. Boken var en viktig del i skapandet av nationell gemenskap, där bilden av svensk självförståelse summerades och spreds via skolutbildningen. Boken kom också att lära ut viktig kunskap om landets geografi och näringar. Särskild tyngd lade Lagerlöf nämligen på att integrera Norrland i kunskapen om landet. Men, menar Elenius, Norrland framställdes ändå som en periferi i jämförelse med landet i övrigt. Människor placerades i landets centrum, dvs. runt omkring Stockholm, medan Norrland t.ex. kom att karakteriseras av samerna, som i Nils Holgersson beskrivs allegoriskt som vildgäss. De stod som per definition nomadiserande för tradition och natur i en tid som bekände sig till modernitet och kultur.

Sekelskiftets utmaningar reser viktiga och intressanta frågor om de konsekvenser ett samhälle stätt i stark strukturell omvandling får för människors identitetsformering. Med hjälp utav exempel från skilda livsområden belyser den en spännande och omvälvande tid i Sverige. Boken är utmärkt, men visst saknas det bitar i det pussel den lägger, något annat vore ofrånkomligt. Något jag saknar är exempel på paradoxer som att humanister (etnologer och nordister) samtidigt som de värnade om den gamla kulturen och det gamla språket var förespråkare för och entreprenörer för det moderna. Till exempel kunde en artikel om J. A. Lundell (som nu bara nämns kort i ett av bidragen) ha varit på sin plats. Denne slavist strävade med sin tidskrift Svenska Landsmål efter att bevara dialekterna med hjälp utav sitt egenhändigt konstruerade landsmålsalfabet, samtidigt som han i samma tidskrift förespråkade en radikal nystavning av svenska språket (Svärje i stället för Sverige). Hand i hand med en stark fokusering mot studier av det gamla bondesamhället gick också hans radikala strävan efter modern utbildning i huslig ekonomi i Uppsala.

Agneta Lilja, *Flemingsberg*

Nils-Arvid Bringéus: *Sven Erlandssons bonadsmålningar i Håcksviks klockaregård*. Håcksviks hembygdsförening 2002. 94 s. ill. ISBN 91-631-2288-X.

Debattens vågor går höga inom Svenska kyrkan rörande synen på Bibelns ord: ska de betraktas som poetiska eller som bokstavliga? Ärkebiskop K.G. Hammar har gjort en markering genom att anse att berättelserna ska

tolkas poetiskt. Det är berättarens avsikt och mening med innehållet som är det väsentliga, inte om berättelsen skildrar något som faktiskt har hänt. När jag läser Nils-Arvid Bringéus tolkning och beskrivning av Sven Erlandssons bonadsmålningar i Håcksviks klockaregård från 1848 kan jag inte låta bli att fundera på dagens debatt och relatera den till målningarnas bibliska innehåll. Vad är det de uttrycker och hur?

Precis som i tidigare publikationer på samma tema går Bringéus grundligt till väga när han beskriver målningarnas tillkomst, upptäckt, hantering och konservering för att avsluta med en noggrann genomgång av varje bildberättelse, dess förlagor och tolkning. Texten kompletteras av det fina bildmaterialet som låter alla detaljer i bilderna väl gå fram, samtidigt som färgåtergivningningen är god. Till saken hör att de aktuella målningarna har sin fasta placering på väggarna i ett rum på övervåningen i Klockaregården, vilket förenklar fotograferingen och återgivningningen.

Det är just den fasta placeringen som gör Sven Erlandssons bonadsmålningar i Håcksvik så unika. De placerades där för att vara där och inte för att sättas upp vid jultid som man vanligtvis gjorde. De är målade på papper, ark som sammanfogades till stycken och sattes upp. När man befinner sig i rummet är man bokstavligen omgiven av målningar med bibliska motiv i rödbrunt, ljusgult, svart, blått, vitt och mörkbrunt. Färgernas sammansättning fastslogs vid den senaste konserveringen 1999 utförd av Martin Ericson på Stiftelsen Västsvensk Konservatorsateljé. Målningarna tapetserades över på 1890-talet och återupptäcktes på 1940-talet, då en första översyn av konservator gjordes. På 1950-talet flyttades huset, som idag ägs och förvaltas av hembygdsföreningen. Tapeterna har skyddat målningarna väl, värre är sprickorna som bildades i pappret när huset flyttades samt vattenskadorna till följd av en obetänksam högtryckstvätt av den yttre fasaden som medförde att vatten leddes in mellan husets stockar. Trots dessa öden, befinner sig målningarna i ett gott skick och det är en stor upplevelse att se dem på plats.

Hur är då målningarna i rummet disponerade? Som brukligt när det gäller bonadsmålneri, har målaren delat in underlaget i fält som inramas av ränder med möjlighet till remsor av text. Det är en ovanligt stor yta som erbjudits Sven Erlandsson, vilket gör att han kan lägga till många ovanliga motiv till den motivkrets som annars är vanlig i bonadsmåleriet. Bringéus poängterar Erlandssons uteslutande bibliska motivrepertoar, vilket gör honom unik bland målarna. Denna bibliska

repertoar delar han med sina två systrar Christina Erlandsdotter och Lisa Erlandsdotter som också var verksamma bonadsmålare.

I bildrutorna startar Erlandsson med skildringen av syndafallet för att sedan bl.a. skildra Noas ark, Marie bebådelse, de vise männens tillbedjan, Judaskysen, Jesus på korset och uppståndelsen. Bringéus stannar vid varje motiv och kommenterar innehållet i alla dess detaljer tillsammans med förlagorna i form av främst kistebrev. Med Bringéus omfattande kunskap om kistebrevsproduktionen i Sverige och de motiv som trycktes, är det med respekt man följer hans resonemang. Förutom detaljer i bilderna, pekar han i slutanalysen på att man kan se hela sviten som en berättelse om nåden, om människans liv genom kristendomen.

Det intressantaste med Erlandssons målningar är deras syfte och bruk. Det är på Klockaregårdens vind de är placerade, det rum där socknens barn undervisades i folkskolan. Målningarna tillkom 1848 och folkskolestadgan hade antagits 1842. Bringéus nämner inga detaljer kring socknens skola, men man kan anta att målningarna tillkom med avsikt att användas i undervisningen – i ett skolpedagogiskt syfte. Eftersom biblisk historia och kristendomsundervisning var centrala ämnen i den tidiga folkskolan, måste målningarna ha varit användbara. Man kan också notera att vid denna tid fanns inte senare tiders skolplanscher samt bara ett fåtal böcker att använda som pedagogiskt material. Den första läseboken med omfattande spridning i landet var *Läsebok för folkskolan* och den gavs ut först i början av 1860-talet. Om syftet med målningarna var just det skolpedagogiska, kan det även förklara varför Erlandsson väljer ett så avskalat framställningssätt. Bilderna är fokuserade på det för berättelsen väsentliga och utfyllnadsdekoren är mycket sparsam. Detaljer som att örter blommar på marken i paradiset före syndafallet, men har visnat då Adam och Eva fördrivs understryker berättelsens innehåll (s. 24f). Övertapetseringen på 1890-talet sammanfaller med att skolplanscher och annat undervisningsmaterial började användas i folkskolorna.

Bonadsforskare brukar använda uttrycket *horror vacui* – rädsla för tomrummet, som en förklaring till varför bildytorna brukar vara väl fyllda och bemålade. Själv förhåller jag mig ganska skeptisk till detta uttryck – var det inte istället så att beställaren ville ha valuta för pengarna? Ska man beställa en målning så ska det också vara en ordentlig målning med mycket färg på. Så kan man resonera om det gäller en bonad som ska sitta uppe i stugan till jul. Saken ter sig annorlunda om syftet är ett

annat, att använda bilderna i undervisningen. En aspekt som styrker tanken om bonaderna som ett pedagogiskt material i folkskolan är rummets användning. Det verkar som om golvytan har varit möblerad och inte väggarna. Om man ställt möbler mot målningarna hade det syntts genom slitage. En skolsal innebär att skolbänkarna står mitt på golvet med katedern framför.

Bonadsmålarnas bildvärld är både rolig och intressant för den som ger sig tid att gå in i den. Det krävs dock en koncentration för att sätta sig in i och tolka innehållet. Med Bringéus levande resonemang tillsammans med bra detaljerade fotografier kommer man långt. Boken kommer att vara till stort gagn för alla bonadsintresserade samt för hembygdsföreningen i Håcksvik.

Anneli Palmesköld, Halmstad

Modelejon – manligt mode 1500-tal 1600-tal 1700-tal. Lena Rangström m.fl. Livrustkammaren och Bokförlaget Atlantis, Stockholm 2002. 276 s. ill. ISBN 91-87594-18-8. Även i engelsk översättning: *Lions of fashion.*

Jag hade tillfälle att höra Lena Rangström visa sin utställning "Modelejon – manligt mode" på Livrustkammaren inför en internationell grupp av museimän. De ovationer som bröt ut sedan hon slutat var som efter en stor operaföreställning. Applåden skulle kunna gälla också för den bok eller praktkatalog som givits ut i samband med utställningen. Boken och utställningen *Modelejon* behandlar manligt mode under tre århundraden då modet dikterades av hoven. Furstar och förnämna adelsmän uppträdde vackra som påfåglar, ingenting sparades för att framhäva deras position i samhället, deras rikedom, skönhet och, under vissa perioder, deras manliga potens och styrka.

Det är ett överdådigt material insamlat från olika håll i Europa, bl.a. från Rosenborgs slott i Köpenhamn och rustkammaren i Dresden. Men det mesta kommer från Livrustkammarens magnifika samlingar som börjar med Gustav II Adolfs dräkter. Dess samlingar kompletteras av de alldeles unika Sture-kläderna från Uppsala domkyrka; från Skokloster kommer en spansk dräkt från 1655 buren av Nils Nilsson Brahe, märkliga dräkter från Nordiska museet och Kulturen i Lund inte att förglömma.

Dräkter, porträtt och accessoarer, som skor, nattmössor, spetsar, knappar och stövlar är utomordentligt fotograferade. I många detaljbilder kommer de praktfulla